

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra sociální a charitativní práce

Bakalářská práce

Důstojnost mentálně postižených lidí z pohledu pracovníků centra

Vedoucí práce: M. A. Emanuele Lacca, Ph.D.

Autor práce: Gabriela Vávrová

Studijní obor: Charitativní a sociální práce

Ročník: 3. ročník

Forma studia: kombinovaná

„Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne

23. 3. 2022

Podpis studenta

Gabriela Vávrová

„Děkuji vedoucímu bakalářské práce Emanuelu Laccovi, Ph.D., za jeho cenné rady, připomínky, laskavost a trpělivost. Dále děkuji Mgr. Kateřině Majerové v pozici konzultantky za cenné rady a panu RSDr. Jánů Mišovičovi, CSc., za odborné rady v oblasti výzkumu, paní ředitelce Bc. Pavle Čechové Švepešové a paní Mgr. Hance Přívozníkové za trpělivost a vstřícnost v průběhu mého studia v zaměstnání. V neposlední řadě pak děkuji svému příteli za vytvoření studijních podmínek a jeho trpělivost.“

Gabriela Vávrová

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 Lidská důstojnost.....	9
1.1 Vymezení pojmu lidská důstojnost.....	9
1.2 Pojetí lidské důstojnosti v náboženství.....	11
1.2.1 Pojetí důstojnosti v křesťanství.....	11
1.2.2 Přístup k lidem s hendikepem v křesťanství.....	12
1.3 Pohled na důstojnost člověka s mentálním postižením.....	12
1.3.1 Napříč historií.....	13
1.3.2 Současný pohled.....	15
1.3.2.1 Mentální kompetence.....	15
1.3.2.2 Hodnota důstojnosti v etickém pojednání.....	17
1.4 Koncept lidské důstojnosti v sociální práci.....	17
1.5 Přístup sociální práce s lidmi mentálního postižení.....	18
1.5.1 Ústavní zařízení pro lidi mentálně postižené.....	20
1.5.2 Práva lidí s mentálním postižením.....	21
1.5.3 Vztah mezi pracovníkem a klientem.....	22
2 Centrum STROOM DUB, o. p. s.....	24
2.1 Historie centra.....	24
2.2 Charakteristika centra.....	25
2.2.1 Cíl centra.....	26
2.2.2 Prostorové vybavení centra.....	26
2.2.3 Poskytované služby centra.....	27
2.2.4 Etický kodex centra.....	27
2.2.5 Financování centra.....	28
2.2.6 Vnitřní řád centra.....	29
2.3 Cílová skupina centra.....	29
2.3.1 Pracovní náplň klientů centra.....	30
2.3.2 Specifické dovednosti klientů centra.....	30
2.3.3 Vztahy klientů centra.....	31
2.4 Anticovidová opatření centra.....	32
2.4.1 Dopady anticovidových opatření na klienty.....	32
3 Výzkum v centru STROOM DUB, o. p. s.....	34
3.1 Metody výzkumu.....	34

3.2	Cílová skupina výzkumu.....	35
3.3	Cíl výzkumu.....	35
3.4	Realizace výzkumu.....	35
3.5	Výzkumný rozhovor.....	35
3.5.1	Otázky rozhovoru.....	35
3.5.2	Výzkumné odpovědi.....	36
3.5.3	Kódování výzkumného rozhovoru.....	38
3.5.4	Kategorie rozhovorů.....	39
3.6	Výsledky výzkumu.....	40
3.6.1	Poznatky získaných údajů.....	40
	ZÁVĚR.....	42
	Seznam literatury.....	44
	Přílohy.....	46

ÚVOD

Pro svou práci jsem si zvolila téma důstojnost lidí s mentálním postižením, neboť pracuji v centru STROOM DUB, o. p. s., s lidmi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením a s lidmi s kombinovaným postižením. Život lidí s mentálním postižením je pro mnohé nepochopitelný a většina společnosti neuznává potřeby těchto lidí, ačkoli v současnosti se vnímání společnosti zlepšilo, přesto bývá opomíjena důstojnost lidí s mentálním postižením (např. vykání/tykání, pozdravy, poděkování, respektování soukromí atd.).

Ve společnosti, kde lidé s mentálním postižením představovali po dlouhou dobu obecně tabu, najdeme i v dnešní době silně zakořeněné předsudky a zřejmý strach z neznámého, tedy neinformovanost. Proti mýtům a bludům nejlépe pomáhají konkrétní příklady, konkrétní lidé a jejich příběhy. V práci se chci věnovat reflexi zhodnocení lidské důstojnosti při práci s mentálně postiženými ze strany pracovníků v zařízení centra STROOM DUB, o. p. s. Než jsem začala pracovat s lidmi s mentálním postižením, silně jsem se bránila představě práce s nimi. Zachvacoval mě strach, že psychicky neobstojím. Zlom přišel ve chvíli, kdy jsem do centra nastoupila na praxi. U klientů se mi líbí přístup, že vás přijmou zkrátka takové, jací jste. Pochopila jsem, jak velmi jsem se mýlila ovlivněna vlastními představami, které se nezakládaly na realitě. Z toho tedy skutečně mohu soudit, že většina předsudků ve společnosti obecně se zakládá na mylných představách a strachu z neznámého. Zajímavou informací je, že velká část mentálního postižení v populaci není dána geneticky, ale vznikla těsně před porodem, v jeho průběhu nebo těsně po něm. Ačkoli přesný počet mentálně postižených lidí není znám, odhady uvádějí, že v současnosti jsou zasažena tři procenta populace. Jsem překvapená, že v celosvětovém měřítku četnost výskytu mentálního postižení stoupá, už to je důvod, proč bychom měli být více informováni o postiženích těchto lidí a způsobu jejich života. Proč vychovávat společnost k větší toleranci a pochopení. Děsivým uvědoměním je také fakt, že fyzické i psychické zdraví není pevně dáno. Můžeme o něj kdykoli během svého života přijít.

Cílem práce je reflexe zhodnocení lidské důstojnosti při práci s mentálně postiženými v zařízení centrum STROOM DUB, o. p. s., ze strany sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách. V práci se budu zabývat empirickým výzkumem pomocí kvalitativní metody. Tento způsob výzkumu jsem zvolila z toho důvodu, že výzkum bude zaměřen na centrum STROOM DUB s menším počtem zaměstnanců. Všem respondentům budou položeny čtyři stejné otázky týkající se přístupu zaměstnanců, přesněji sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách, k dodržování neboli respektování důstojnosti klientů centra. Respondenti budou na otevřené otázky týkající se dodržování důstojnosti klientů centra autenticky odpovídat formou rozhovorů. Zaznamenané odpovědi následně budu kódovat a kategorizovat, z takto analyzovaných odpovědí vyvodím závěr.

Pokud jde o strukturu práce, nejdříve se budu opírat o odbornou literaturu zabývající se lidskou důstojností, která má v úvodu vysvětlit pojem důstojnost, dále rozvinout pojem lidská důstojnost z náboženského hlediska, zejména křesťanství. Dále má osvětlit pohled na důstojnost lidí s mentálním postižením, nastínit přístup a koncept sociální práce s lidmi s mentálním postižením a pro ucelený přehled poskytnout pohled na lidskou důstojnost z historického hlediska. Ve zkratce uvedu vymezení mentální kompetence a zmíním také vztah mezi sociálním pracovníkem nebo pracovníkem v sociálních službách a klientem a jeho úskalí. Tento přehled nám umožní uvedení do obrazu a následné pochopení významu výzkumu.

Dále se v práci zaměřím na představení centra STROOM DUB, kde přiblížím jeho historii a charakteristiku, představím cíle a práci centra. Krátce uvedu cílovou skupinu a pracovní náplň klientů pro lepší představu o nich v souvislosti s přístupem sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách v následujícím výzkumu. Vhodné mi přišlo také zmínit proticovidová opatření v centru, neboť ta částečně ovlivnila atmosféru centra i psychické naladění klientů, ale i zaměstnanců. Na závěr celé práce se budu zabývat samotným výzkumem v centru STROOM DUB. Ve výzkumné části uvedu metody výzkumu, cílovou skupinu, cíl výzkumu. Popíšu realizaci výzkumu. Výzkumný rozhovor skládající se ze čtyř otázek zaměřených na respektování důstojnosti klientů a odpovědi na ně budu kódovat a následně kategorizovat. Na závěr shrnu získané poznatky.

Bakalářská práce se opírá o českou odbornou literaturu, například o autory: Matoušek Oldřich, doc., PhDr., prof. PhDr. Milan Nakonečný, RSDr. Ján Mišovič, CSc., prof. PaedDr. Valenta Milan, Ph.D., prof. Mgr. PaedDr. Jan Michalík, Ph.D.,

doc. PhDr. Martin Lečbych, Ph.D., o zahraniční odbornou literaturu, například o autory: prof. E. Emerson, psycholožka Marlis Pörtner, Mgr. Olga Rosenkranzová, významný německý teolog a etik prof. Dr. h.c. Wolfgang Huber, Ph.D., o cizojazyčnou literaturu, pan Jonas Koali přednáší na Národní univerzitě v Lesothu na katedře filozofie.

1 Lidská důstojnost

Lidská důstojnost je volba mezi dobrem a zlem z morálního hlediska. Člověk, jenž se rozhodl konat zlo, ztrácí tak smysl života a rovněž svou důstojnost. Člověk, jenž převzal dobro, nachází smysl života a svou důstojnost. Důstojnost souvisí se svobodnou vůlí člověka, člověk má svobodu utvářet svůj život. Lidská důstojnost jakožto dar od Boha je nezcizitelná.¹

1.1 Vymezení pojmu lidská důstojnost

Lidská důstojnost je vnímána jako hodnota člověka. Je označována jako vrozená důstojnost, jež je základem nedotknutelnosti lidských práv. Vrozenou lidskou důstojnost mají všichni lidé a v tomto směru jsou si rovni. Marcus Düwell rozlišuje pět ideálních modelů lidské důstojnosti: důstojnost podle společenského postavení, není univerzální a nezcizitelná. Důstojnost podle ctností. Důstojnost ctností náleží všeobecně lidem, kteří jsou zodpovědní za určitý rámec povinností. Důstojnost ctností lze pozbýt. Důstojnost jako náboženské postavení. Důstojnost z náboženského postavení spadá do božské oblasti. Platí pro tuto formu důstojnosti náboženská pravidla, jejichž porušením člověk tento typ důstojnosti ztrácí. Kosmologický status důstojnosti odráží určitou individualitu lidství. Posledním prototypem lidské důstojnosti je úcta vůči důstojnosti lidských bytostí. Podle Düwella platí, že důstojnost náleží každé individuální lidské bytosti na světě.²

Lidská důstojnost byla vnímána napříč historií odlišnými způsoby. V antice byla lidská důstojnost chápána jako společenský status. Důstojnost byla lidským právem s faktickým obsahem chráněným státními institucemi. Důstojnost nesouvisela s rovností nebo přirozeností. Společenskou důstojnost si musel každý vydobýt, náležela tedy každému v různé míře.³

¹ Srov. ROSENKRANZOVÁ, O. *Lidská důstojnost: právně teoretická a filozofická perspektiva*, s. 28.

² Srov. Tamtéž, s. 29–30.

³ Srov. HORÁK, F. *Lidská důstojnost: Kritická reflexe jejího postavení a funkce v ústavním právu*, s. 15.

Podle Cicera lidská důstojnost náleží lidem od podstaty bytí nezávisle na společenském postavení. Předznamenal tak budoucí vývoj tohoto pojmu.⁴

T. Akvinský navazuje na Cicera obohacením nauky o pojetí lidské důstojnosti jako přirozené vlastnosti. Tedy, že lidská důstojnost je vrozená a neodnímatelná. Zdůrazňuje se zde rovnost mezi všemi lidmi, kterou s sebou lidská důstojnost přináší. Člověk podobný Bohu, to činí hodnotu samu o sobě.⁵

P. della Mirandola se ztotožňuje s pojetím lidské důstojnosti výše zmiňovaným, jen trochu odlišným způsobem. Je názoru, že všechna stvoření jsou omezena přirozeným zákonem. Avšak Bůh poskytl člověku svobodnou vůli. Člověk se tak může svobodně rozhodovat a určovat vlastní přirozenost.⁶

Bůh je nadevše velkomyslný, když člověka obdaroval svobodnou vůlí. Člověka blaženým učinil, jenž získává, co si přeje, a stává se tím, čím být chce. Při stvoření člověka Bůh vložil rozmanitá semena a zárodky všech forem života. Ve kterém z nich člověk se zhlédne, ta vzrostou a v plody dozrají. Zhlédne-li se v rostlinných, stane se rostlinou. Zhlédne-li se ve smyslových, stane se zvířetem. Dá-li přednost rozumovým semenům, vyraje v nebeskou bytost. Avšak ten, jenž vypěstuje plod intelektuální, v anděla a Syna Božího se promění.⁷

I. Kantovým úsilím bylo oddělit lidskou důstojnost od teologických argumentů a vyzdvihnout naopak důstojnost založenou na přirozených vlastnostech člověka. Dosah lidské důstojnosti se rozšiřuje z křesťanského pojetí na celou lidskou civilizaci. Podle I. Kanta je jediným kritériem lidské důstojnosti rozum a z něj vyvozená autonomní vůle.⁸

„V právní a politické filosofii 19. století je důstojnost zde chápána nejen jako vlastnost inherentní člověku, ale zejména jako cíl. Ústředním motivem se stal ‚důstojný život‘ nebo ‚důstojné bytí‘, které je naplněno až ve chvíli, kdy člověk dosáhne určitého životního standardu, co se týče jeho osobnostních, politických, sociálních a dnes již i environmentálních a dalších práv. Lidská důstojnost tak dostává silně normativní nádech. Stává se obecně žádoucím stavem, o který by měla společnost usilovat a jenž může být občany nárokován.“⁹

⁴ Srov. HORÁK, F. *Lidská důstojnost: Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*, s. 15.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁷ Srov. MIRANDOLA, P. D. *O důstojnosti člověka*, s. 57–59.

⁸ Srov. HORÁK, F. *Lidská důstojnost: Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*, s. 16.

⁹ Cit. Tamtéž, s. 17.

1.2 Pojetí lidské důstojnosti v náboženství

Základní lidskoprávní požadavky pramení z křesťanské víry, jež jsou do značné míry ideje představ a přesvědčení. Člověk vlastní důstojnost od podstaty bytí. Důstojnost, jež člověka ctí úctou od každého a ode všech, se objevuje jako filozofická a teologická tradice charakterizovaná pojmy svoboda, rozum a svědomí. Člověk, kterému byla dána svobodná vůle, si vědomě stanovuje cíle svého počínání, avšak na tento dar se váže zodpovědnost za vlastní skutky. Člověk má schopnost reflektovat svůj vztah k přírodě a společnosti, k sobě samému a k Bohu. Člověk je schopen se sám rozhodnout, co je správné a co špatné, na základě svého vlastního nastavení.¹⁰

„Představa Boha, který dává svému lidu bazální standardy, je obrazem velké naléhavosti. Tento obraz zachycuje, že biblické náboženství je náboženstvím mravnosti a Bůh je Bohem mravnosti – a že víra se nevyjadřuje pouze kultickými úkony, modlitbou, zbožností, formami společenství, zvěstováním a výkladem, nýbrž také jednáním a postojem k bližnímu. Z teologického pohledu, co se přikázání upravujících vztahy mezi lidmi týče, nespočívá v poznacích, na něž by druzí nemohli přijít. Naopak, ta přikázání nepožadují vlastně nic, co by nebylo možné nahlédnout i rozumem. Ale s osobou ‚Boha‘ se uchylujeme k nejhlubšímu základu lidské existence. Uchylujeme se k zaměření na dobro, tedy k tomu, k čemu nejhlouběji tihne naše srdce a naše svědomí. Co konáme a dopouštíme, jak jednáme s druhými, má co do činění i se základem a cílem našeho života.“¹¹

Úvahy náboženského rázu mají vliv na lidské posuzování a hodnoty. Na to, co společnost vnímá jako správné. Ovlivnění náboženstvím si vybírají životní směr, který v jejich pojetí určuje základní pravdu.¹²

1.2.1 Pojetí důstojnosti v křesťanství

Křesťanství vyzdvihuje důstojnost člověka, která mu byla dána, jako rovnost všech lidí před Bohem, neboť člověk je stvořen k Božímu obrazu. Skrze Ježíše Krista je vykoupen a povolán ke spoluúčasti na Božím životě.¹³

¹⁰ Srov. HILPERT, K. *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 158.

¹¹ Cit. Tamtéž, s. 72–73.

¹² Srov. Wolfgang Huber, *Etika, Základní otázky života*, s. 18.

¹³ Srov. BRUCH, R. *Person und Menschenwürde, Ethik im lehrgeschichtlichen Rückblick*, s. 32.

„Bůh řekl: ‚Učiňme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby! Ať panují nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad dobytkem, nade vší zemí i nad veškerou havětí lezoucí po zemi.‘“ (Genesis 1, 26)¹⁴

Součástí křesťanské víry je láska k nepřátelům. Žádné jiné náboženství není povzneseno touto ideologií.¹⁵

Nejdůležitějším zdrojem lásky je Bůh, protože láska je Bůh. Boží láskyplnost se lidem zjevila skrze syna.¹⁶

1.2.2 Přístup k lidem s hendikepem v křesťanství

V křesťanství se upřednostňují hendikepovaní. Židovský národ byl původně zotročený v egyptském vyhnanství. Solidarita se odráží už v pojmu bližní. V Novém zákoně pojem láska k bližnímu nabývá ještě širšího významu, vztahuje se na všechny lidi bez rozdílu. Ve Starém zákoně uctívají lásku k bližnímu jen na základě židovské pospolitosti. Podle židovského přesvědčení, které bylo obecně platné, nebyla povinnost solidarity vůči lidem mimo pospolitost Izraele. Působil-li někdo jako zjevný nepřítel Izraele, bylo přímo nařizeno jej nenávidět. (Mt 5, 43)¹⁷

1.3 Pohled na důstojnost člověka s mentálním postižením

Mínění dosažitelné lidské dokonalosti dospěla nyní až k takovým rozsáhlým obzorům, že i nesmrtelnost je žádoucí cíl lidského jednání. Podobně nereálným plánem, přesto značně ctižádostivým, je snaha oddálit předčasnou smrt a zamezit zbytečnému utrpení. Zamezit jakémukoliv utrpení. Dopřát lidem důstojně prožít život, kterým byl každý z nás obdarován různým rozsahem. Utrpení je však nedílnou součástí štěstí. Proto k důstojnosti patří také uznání konce lidského života. Toto uvědomění člověka povznese nad materiálním.¹⁸

¹⁴ Cit. BIBLE, *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, s. 3.

¹⁵ Srov. LHOŤAN, L. *Ježíš Kristus a Islám*, s. 52.

¹⁶ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 35.

¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 36.

¹⁸ Srov. WOLFGANG, H. *Etika: Základní otázky života*, s. 52–53.

Uvědomění, že vše existující má svůj čas rozkladu, že každý lidský život je časově omezený a osobní svoboda konečná, ovlivnilo vnímání v přístupu k lidem s postižením. Na jedné straně je postižení člověka vnímáno jako nezvratný omyl přírody, na straně druhé naopak lze nedostatky v zásadě eliminovat. Další možnost vnímání je, že člověku přísluší nezczitelná důstojnost bez ohledu na jakékoliv postižení.¹⁹

Vnímání lidí s postižením jako nezvratný omyl přírody vede k opovrhování lidským životem a neúctě k samotnému člověku, kdy někteří nabyli dojmu, že mohou postiženého člověka vyčlenit ze společnosti. Snaha eliminovat rozsah postižení konkrétního člověka se může zdát jako dobrá cesta pro začlenění a přizpůsobení se společnosti, zdokonalování jejich schopností, avšak může způsobovat jejich mučivé přetěžování. Tento přístup je poněkud rozporuplný. Uznání a respektování lidské důstojnosti, bez ohledu na omezení způsobené postižením je důležité. Respektování lidské důstojnosti vychází z úcty k nedotknutelné důstojnosti každého jednotlivého člověka. Úcta znamená pochopení a respektování životních podmínek, v nichž se konkrétní člověk nachází. Nikdy to není stav konečný.²⁰

Z mého pohledu se společnost v dnešní době dívá bohužel pouze na aktuálně získané úspěchy, nikoho nezajímá, jakým utrpením si člověk musel projít, než k nějakému úspěchu došel. Nikoho také nezajímá, proč aktuálně člověk neprožívá nejúspěšnější období svého života, nikdo se neptá, čeho dříve dosáhl a proč nyní prožívá neúspěch.

1.3.1 Napříč historií

Uznání důstojnosti každého člověka se v průběhu historie poněkud lišila. Ve starověku byli lidé s mentálním postižením vnímáni jako nežádoucí. V antické společnosti se lidská důstojnost musela vydobýt, nevznikl tu prostor pro kompromisy, natož toleranci k lidem s mentálním postižením. Ti byli naopak vnímáni jako výplod ďábla. Péče o lidi s mentálním postižením probíhala v rodinách, kde léčili své nebohé rodinné příslušníky otravou, pomocí projímadel a pouštěním žilou. Až v raném středověku v křesťanství se zakládaly první hospitály v kláštorech. Péče v kláštorech naplňovala sociální, tělesné i duševní potřeby postiženého člověka. Avšak přístup společnosti k lidem s mentálním postižením zarytě přetrvával ve stereotypch o výplodech zla. V renesančním období vznikl prostor pro vývoj humanistického myšlení. V osvícenství byli lidé s mentálním

¹⁹ Srov. WOLFGANG, H. *Etika: Základní otázky života*, s. 54.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 54–55.

postižením umístování do azylů a útulků s v té době příslušnou péčí. V 19. století došlo k osvobození rodin od členů vyžadujících permanentní péči. Rodiny se tak zbavovaly svých členů, umísťovaly je do starobinců, sirotčinců, duševně nemocné a mentálně postižené do ústavů pro slabomyslné.

Ve středověku se na osobní svobodu nebral příliš zřetel, avšak rodina znamenala pevný základ, stabilitu a povinnost se postarat o své členy. Podporu rodina však nenabízela všem svým členům, zejména jednalo-li se o člověka tělesně či mentálně postiženého. Lidé s postižením byli vnímáni jako nepřítel Boha, to opravňovalo okolí k vyčlenění těchto lidí ze společnosti. Středověké církevní instituce poskytovaly podle Goffa (1991) lidem s postižením podporu jen po omezenou dobu a stravu jim připravovaly jen ve dnech svátečních. Lidé s tělesným a mentálním postižením tak byli nuceni obstarávat si svou obživu žebráním.²¹

*„Počátky státní garance – Říšský policejní řád vydaný rakouským císařem Ferdinandem I. V roce 1552 ustanovoval domovské právo, z něhož byla odvozena povinnost obce postarat se o osoby do ní příslušející v případě jejich nouze. V roce 1601 vydala v Anglii královna Alžběta zákon o chudých. Byl to první zákon tohoto druhu, který nepočítal s církví jako s institucí, jež by měla za zaopatřování chudých a hendikepovaných nést odpovědnost.“*²²

V roce 1656 v Paříži byl zřízen pod civilní správu spadající *Všeobecný špitál* jako církevní charitativní instituce Grande Aumonerie. Útočiště zde našli lidé chudí, nemocní i duševně nemocní.²³

Postoje a přístup společnosti k lidem s mentálním postižením prošly relativně rozsáhlými změnami. Lidé s mentálním postižením byli často separováni od reality běžného života. Chyběla jim představa o soužití v páru, postrádali zkušenosti a prožitky pro rozvoj identity.²⁴

V ponižování druhých lidí, kterého se společnost dopouštěla, zejména v otroctví, sexismu a rasismu, musela dojít k uvědomění prosadit stejné právo na důstojnost všech lidí. K podobnému ponižování náleží také diskriminace lidí se zdravotním postižením. Zda se společnost v tomto směru vnímání posunula pozitivním směrem, je nejlépe vidno podle toho, jestli vnímá vážně rovnou důstojnost odlišných lidí.²⁵

²¹ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 91–92.

²² Cit. Tamtéž, s. 93.

²³ Srov. Tamtéž, s. 94.

²⁴ Srov. VALENTA, M. a kol. *Mentální postižení*, s. 172–173.

²⁵ Srov. WOLFGANG, H. *Etika: Základní otázky života*, s. 55.

Aktuální situace lidí s mentálním postižením se dnes ve společnosti zdůrazňuje, abychom si všimli postižených a podporovali je, umožňovali jim lépe se zapojit do společnosti a plnohodnotně, v rámci rozsahu jejich postižení, prožít život.²⁶

„O to rozporněji působí na mnoho postižených lidí společenská situace, v níž se podle možnosti zamezuje, aby se rodili postižení, zatímco se podle možnosti zlepšují životní podmínky postižených“²⁷

1.3.2 Současný pohled

Společnost přesto má na tuto problematiku krátkozraký pohled. Zaměřuje pozornost pouze na ta omezení, která jsou způsobena geneticky nebo poruchami chromozómů. Ta však tvoří jen malou část postižení, která mají celoživotní následky. Obrna způsobená zánětem míchy následkem nehody nebo oslepnutí jako důsledek onemocnění či amputace končetin následkem zánětu po nehodě mají pro tyto lidi srovnatelné existenční důsledky. Pohled na postižení je krátkozraký převážně z toho důvodu, že si lidé všimají viditelných tělesných a mentálních vad. Život však drasticky ovlivňují také psychická onemocnění. Tato onemocnění jsou velmi obtížně zvládnutelná jak pro samotného člověka, tak pro lidi v jeho blízkém okolí. Spouštěčem psychického onemocnění může být prožité trauma, dlouhodobý stres nebo nějaký vnitřní otřes. Proto vnímat postižení pouze z hlediska jejich vzniku před narozením by tedy znamenalo nesprávnou fixaci na genetickou výbavu člověka.²⁸

„Stejně krátkozraká je představa, že opatření genetické diagnostiky, zákroky genetických technologií a zabraňování porodům lidí s genetickým postižením – že to všechno by mohlo něco změnit na úkoru, jímž je uznávat lidi s postižením, cítit je v jejich důstojnosti, zmírňovat jejich utrpení, a nakolik je to konkrétně možné, pomáhat jim, aby mohli žít naplněným životem.“²⁹

1.3.2.1 Mentální kompetence

Lidská důstojnost, která vychází z autonomie, racionality nebo sebevědomí, je mimořádná, protože lidé, kteří jsou těžce mentálně postižení, nejsou schopni věci racionalizovat.³⁰

²⁶ Srov. WOLFGANG, H. *Etika: Základní otázky života*, s. 55–56.

²⁷ Cit. WOLFGANG, H. *Etika: Základní otázky života*, s. 55–56.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 56.

²⁹ Cit. Tamtéž, s. 56.

³⁰ Srov. KOALI, S. J. *Human Dignity of Severely Mentally Disabled People*, s. 6.

Lidská důstojnost, která je založena na mentálních schopnostech, jež mohou být někdy ztraceny, může být pozbyta, zatímco jedinec sám stále existuje.³¹

Podle I. Kanta, který považoval mentální atributy, racionalitu a autonomii za zdroje důstojnosti, je těžké vnímat důstojnost těch lidí, kteří tyto schopnosti postrádají.³²

Pojem lidská důstojnost vyvolává v bioetice velmi složité etické problémy, protože ty, kteří postrádají požadované duševní schopnosti, považuje za pouhé objekty.³³

Pojem mentální postižení by měl též zahrnovat poruchy učení nebo mentální retardaci. Označení mentální postižení zamezuje nedostatečnému pochopení tohoto pojmu, neboť v různých zemích má tento pojem velmi odlišné významy. Definice pojmu mentální retardace ji označuje jako znatelně podprůměrné obecně intelektuální fungování (IQ<75), často v kombinaci se špatně ovládnutelnými schopnostmi komunikace, sebeobsluhy, sociálních dovedností apod.³⁴

Pojem inteligence se definuje nejčastěji jako dispozice k myšlení, jako mentální výkon, schopnost řešení problémů. Ale inteligence také znamená schopnost být otevřený vůči novým zkušenostem, poučení se z nich, schopnost třídit informace a utvořit si nadhled. Nepochybně jde o schopnost učení se.³⁵

Měření inteligence lze provádět pomocí inteligenčních testů. Výsledky těchto testů se vyjadřují jako „intelligenční kvocient“ (IQ). Hodnota IQ je určena poměrem mentálního věku k věku chronologickému, násobeno stem. Hodnoty IQ nižší než 90 odpovídají slabomyslnosti, ještě nižší hodnoty pak mentální retardaci.³⁶

³¹ Srov. Tamtéž, s. 6.

³² Srov. Tamtéž, s. 7.

³³ Srov. Tamtéž, s. 7.

³⁴ Srov. EMERSON, E. *Problémové chování u lidí s mentální retardací a autismem. Popisy, postupy a doporučení, jak zasáhnout*, s. 12.

³⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*, s. 489.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 491.

1.3.2.2 Hodnota důstojnosti v etickém pojednání

V etice se pojem lidská důstojnost hojně užívá, také v právu a náboženství. „*Slovo důstojnost (dignitas) představuje čest a uctivé zacházení, které se někomu připisuje*“ (Michael, 2014: 13). Lidská důstojnost je vnímána dvěma způsoby, jako vrozená nebo získaná.

Podle Michaela vrozená důstojnost je nezcizitelná hodnota každé lidské bytosti. Získaná důstojnost je proměnlivý stav. Je podmíněna schopnostmi, chováním, postavením.³⁷

Lidská osobnost se znaky jako symbolické dorozumívání, abstraktní myšlení, vědomí a mravnost nemohla z přírody vzejít přímo. V přírodě se tyto znaky nevyskytují a nelze je z přírody odvodit přímo na základě čistě evolučních faktorů.³⁸

Člověk oplývá neustálou snahou se vymanit ze závislosti na přírodě. Snaží se sám sebe a svůj život přetvářet k obrazu společensko–kulturního světa. Lidský život se odlišuje od jiných podob života především svou složitostí.³⁹

Pro reprodukci organismu lidský život potřebuje vhodné podmínky, stejně tak pro rozvoj osobnosti. Lidský život vyžaduje vhodný prostor pro existenci. Tím jsou příroda a kultura, dva prostory, které tvoří plnohodnotné prožití lidského života.⁴⁰

1.4 Koncept lidské důstojnosti v sociální práci

Lidská důstojnost je hodnota, kterou vlastní každá lidská bytost bezpodmínečně. Hodnota důstojnosti spočívá ve svobodě a odpovědnosti za své počínání. Důstojnost každého člověka je nezbytná k navazování a vytváření mezilidských vztahů. Z náboženského pohledu je lidská důstojnost pozdvižena až k samotnému Bohu jako nejvyšší lidská hodnota podobnosti s Bohem.⁴¹

V sociální práci je dodržování lidské důstojnosti neodmyslitelně spjata s utvářením vztahů mezi klientem a sociálním pracovníkem, kde je zásadně důležité porozumět potřebám klientů, schopnost vcítit se do jejich situace a respektovat názory na určité záležitosti. Respektováním důstojnosti člověka uznáváme individualitu každé osoby.⁴²

³⁷ Srov. KOALI, S. J. *Human Dignity of Severely Mentally Disabled People*, s. 9.

³⁸ Srov. FEBER, J.; PETRUCIJOVÁ, J. *Obecná etika*, s. 15.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 18–19.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 22.

⁴¹ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 204.

⁴² Srov. Tamtéž, s. 206.

*„Ohled na lidskou důstojnost postihuje veškerou oblast lidského života včetně oblasti sociální práce. Určitý pohled na důstojnost člověka se projeví i v přístupu ke klientovi a v chápání jeho sociálního kontextu, resp. v interpretaci sociálního prostředí, v němž se klient pohybuje a je s ním v interakci. V tomto přístupu nejde jen o přímý postoj sociálního pracovníka ke klientovi, ale především také o pochopení jeho situace vzhledem k sociálnímu prostředí, v němž žije a které na něj klade své nároky“.*⁴³

1.5 Přístup sociální práce s lidmi mentálního postižení

Mentální postižení se defínuje jako souhrn deficitu rozumových schopností, který se projevuje sníženou schopností adaptace, učení, myšlení, orientace. Tento deficit rozumových schopností se také projevuje v oblasti řeči, schopnosti motivace a v prožívání a projevování emocí, v motorické způsobilosti. Velice často je tato porucha trvalého rázu. Vhodným výchovně–vzdělávacím, terapeutickým a podpurným působením může docházet k částečnému zlepšení.⁴⁴

Příčina mentálního postižení určitého člověka se těžko zjišťuje. Může k němu dojít v průběhu života biologickými jevy nebo také sociálními vlivy. V osobnosti jednotlivce se prolínají různé okolnosti, které mají zásadní vliv na jeho vývoj. Avšak úroveň postižení může být do značné míry zdárně pozměněna podnětným sociálním prostředím nebo naopak.⁴⁵

„Při snaze vymezit mentální postižení se uplatňuje více modelů a přístupů, které reflektují různé úhly pohledu na problematiku mentálního postižení. Tyto přístupy determinují definice poslání a cílů intervencí či služeb, jež jsou lidem s mentálním postižením poskytovány. Sociální model předpokládá, že nelze mluvit o mentálním postižení, aniž bychom se zabývali prostředím, v němž daný člověk žije. Proto hodnocení hloubky mentálního postižení nezohledňuje jen rozumový deficit jedince, ale zkoumá také oblasti a míru podpory, již jedinec v daném prostředí potřebuje.“⁴⁶

Mentální postižení může mít neblahý dopad na člověka ve společnosti trpící stigmaty a předsudky o těchto lidech. Společnost tímto svým přístupem nejen velmi zraňuje osobnost jedince, ale také přispívá k jeho sociálnímu vyloučení.

⁴³ Cit. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 206.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 393.

⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 393.

⁴⁶ Cit. Tamtéž, s. 393.

Neinformovaná společnost často vnímá mentální postižení jako neměnný stav, bez možnosti jakéhokoli zlepšení. Je-li člověku s mentálním postižením poskytnuta dostatečná a odpovídající podpora, je relativně schopen žít v běžném prostředí.⁴⁷

Je užitečné si při práci s člověkem s mentálním postižením osvojit určitá pravidla vhodné komunikace. Důležité je, aby sociální pracovník nepoužíval dlouhá souvětí, vyvaroval se používání cizích či málo častých slov, jednoznačně se vyhnul ironii a dvojsmyslným výrazům. Lidé s mentálním postižením jim nerozumí. Je třeba k nim hovořit klidně. Sociální pracovník při komunikaci sleduje neverbální projev a ujišťuje se, zda člověk s mentálním postižením porozuměl sdělenému. Důležité je trpělivě mu naslouchat a poskytnout mu čas na reakci.⁴⁸

Sociální pracovník by neměl podceňovat určitou situaci člověka s mentálním postižením, který ji vyhodnotil jako problém. Pochopit klienta pomůže sociálnímu pracovníkovi jeho celková anamnéza. Doporučuje se při práci s člověkem s mentálním postižením nebrat si osobně jeho reaktivitu.⁴⁹

Klíčem sociální práce zaměřené na osobu je několik zásad. Mezi tyto zásady patří především naslouchání. Je důležité umět naslouchat lidem s mentálním postižením, kteří se s námahou snaží vyjádřit. Naslouchání slouží k lepšímu pochopení potřeb člověka.⁵⁰

I v případě zkušeného sociálního pracovníka je důležité neskouznout k předsudkům. Vždy může nastat situace, kdy se člověk náhle zachová úplně jinak, než je obvyklé.⁵¹

Povzbuzování lidí s postižením jim dodává odvalu, neboť i oni mají v průběhu svého života negativní zkušenosti se selháním apod. Sociální pracovníci by si měli pozorně všimnout každého náznaku naděje a odvahy a posilovat je. I malé krůčky zlepšení přispějí k motivaci pokračovat a osvojit si tak třeba nové dovednosti.⁵²

⁴⁷ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 394.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 394.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 394.

⁵⁰ Srov. PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*, s. 40.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 45.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 49.

Lpění na příznacích obvykle vede k opačnému efektu. Neustálé upozorňování okolí na konkrétní příznaky daného člověka jej vede k tomu, aby se stále více zaměřoval na své problémové chování. Problém se tím umocňuje, až se dotyčný s tímto příznakem ztotožní. Vzniká začarovaný kruh, z něhož je velice obtížné se vymanit. Je bezpodmínečně nutné prolomit začarovaný kruh, odvrátit pozornost od problému a zaměřit se na jiná pozitiva, jimiž člověk oplývá.⁵³

Mezi další zásady efektivní práce s lidmi s mentálním postižením patří podávání jasných a konkrétních informací. Je třeba podporovat samostatnost, objasnit, jaké má postižený možnosti volby v určitých situacích. Lidé s mentálním postižením často lpí na stereotypch a naučených návycích. Mají tak lepší přehled o světě, dokážou předvídat situace, cítí se bezpečně. Avšak je třeba tyto stereotypy trochu usměrňovat vzhledem k situaci, neboť vedou k lenosti.⁵⁴

Pro lidi se zrakovým postižením je důležité, aby vše mělo v obytných prostorách své trvalé místo, aby tak nedocházelo k jejich dezorientaci a pocitům nejistoty. Řád a pravidelné provádění každodenních úkolů jsou nutností. Občasné změny jsou vítané a prospěšné. Někteří klienti lpí na stereotypch až přespříliš. Přiměřené změny klienty učí se vypořádávat s nečekanými situacemi.⁵⁵

*„Kvalitu sociální práce nelze zcela jednoznačně definovat, neboť pojem je užíván rozdílným způsobem a vztahuje se k různým fenoménům. Také podléhá neustálému vývoji a společenským a politickým změnám. Různé skupiny subjektů mají rozdílné představy o kvalitě a nárocích na ni. Všeobecně platná definice neexistuje. Pojetí kvality sociální práce závisí na vkusu, hodnotách a světovém názoru. Kvalita je konstrukt, který souvisí se společenskými a osobními normami, hodnotami, cíli a očekávanými“.*⁵⁶

1.5.1 Ústavní zařízení pro lidi mentálně postižené

Ústavní zařízení je určeno především pro ty, kteří nejsou schopni objektivně samostatně žít – např. osoba se zdravotním postižením (OZP). Toto řešení situace se pak pro takového člověka vzhledem ke všem omezujícím okolnostem může ukázat jako jediná možnost.⁵⁷

⁵³ Srov. PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*, s. 50.

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 394.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 418.

⁵⁶ Cit. HOLASOVÁ, M. V. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*, s. 22.

⁵⁷ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 417.

Ústavní péče má výhodu v poskytování veškerých služeb v potřebné kvalitě a rozsahu na jednom místě. Nevýhodou ústavní péče je značná kontrola obyvatel, a tím patrné snížení schopností orientovat se v neústavním prostředí kvůli omezeným možnostem.⁵⁸

„Domovy pro osoby se zdravotním postižením (DOZP) jsou instituce zpravidla zřizované státem, kraji či obcemi s celoročním nebo týdenním pobytem, jež poskytují ucelenou péči o klienty s postižením. Domovy nabízejí soubor služeb, které mají podporovat soběstačnost člověka a zajistit mu podmínky pro jeho důstojný, aktivní život. DOZP poskytují dlouhodobé pobytové služby obsahující pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo vytvoření podmínek pro osobní hygienu, stravu, ubytování, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).“⁵⁹

Sociální pracovník přijímá klienta, kterému poskytne veškeré potřebné informace, např. o poskytování služeb, pravidlech pobytu, seznámí klienta s jeho právy a povinnostmi. Přiblíží mu každodenní program, seznámí jej s různými společenskými aktivitami. Domluví se na vyplácení kapesného, úschově cenností do trezoru v kanceláři, vysvětlí mu platby za poskytované služby.

Sociální pracovník vyřizuje administrativní záležitosti včetně uzavření transparentní a pro klienta přijatelné smlouvy o poskytování služeb.⁶⁰

1.5.2 Práva lidí s mentálním postižením

„Jsou to práva, jež definují poměr demokratického státu a všech jeho občanů, a to bez ohledu na jejich národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženství, politické přesvědčení či jakékoli jiné umělé diskriminující rozlišování. Lidé jako společenské bytosti mají nezcizitelná práva, která je stát povinen zabezpečit (Titmus). Tato lidská práva zaručují lidskou existenci ve svobodném světě“.⁶¹

„Práva osob s mentálním postižením se stala součástí mezinárodního práva i norem stojících mimo jeho rámec, představujících však souhrn deklarácí, cílů a idejí, jež jsou vyjádřeny v různě závazných stanoviscích mezinárodních organizací. Aniž by tyto

⁵⁸ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 418.

⁵⁹ Cit. Tamtéž, s. 417.

⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 418.

⁶¹ Cit. Tamtéž, s. 158.

deklarace byly součástí mezinárodního práva v jeho obvyklém chápání, v některých případech, při dlouhotrvajícím užívání a dodržování, mají možnost stát se součástí mezinárodního tzv. soft práva, tedy v jisté formě obecně přijatelných a dodržovaných mezinárodních zvyklostí“.⁶²

„Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je založena na principu rovnoprávnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Cílem úmluvy je odstranit existující překážky, které brání osobám se zdravotním postižením, ať už se jedná o postižení fyzické, duševní, mentální nebo smyslové, zapojit se do plnohodnotného života. Jednotlivá ustanovení Úmluvy ukládají státům povinnost zabránit diskriminaci osob se zdravotním postižením v různých oblastech života, kde podle mezinárodních zkušeností k jejich diskriminaci nejčastěji dochází. Jedná se například o právo na vzdělání, právo na práci, právo na začlenění do společnosti a přístup ke komunitním službám a právo na uznání způsobilosti k právním úkonům ve všech oblastech života na rovnoprávném základě s ostatními“.⁶³

1.5.3 Vztah mezi pracovníkem a klientem

Na vztah mezi sociálními pracovníky a jejich klienty se pohlíží jako na podstatnou metodu zaměřenou na osobu. Obecně v sociální práci je vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem důležitý pro efektivní vyřešení problému klienta. Tento vztah je založen na empatii, úctě k osobnosti (lidská důstojnost) a shodě. Jedná se o vztah zaměřený k potřebám směřujícím ke klientovi a formování jeho života.⁶⁴

Pracovníci se obvykle snaží budovat velmi blízké osobní vztahy. Tím vzniká situace, kdy je tento vztah pro samotné pracovníky psychicky velmi zatěžující. Ačkoli by chtěli, nemohou klientům nabídnout více, než je dáno z jejich pracovní pozice. Je důležité, aby klienti věděli, že sociální pracovník není k dispozici neustále, že mají svůj osobní život a že se jedná o jeho práci. Problematické je zejména to, když referenční osoby ve vztazích ke svěřeným lidem realizují vlastní nenaplněné potřeby nebo si řeší nevyřešené životní problémy.

⁶² Cit. VALENTA, M. a kol. *Mentální postižení*, s. 73.

⁶³ Cit. Tamtéž, s. 74–75.

⁶⁴ Srov. PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*, s. 81–82.

Jedná se o uznání, blízkost, náklonnost a někdy i o mocenské nároky, nenaplněná dětská přání, nebo je v tom nějaká jiná nezvládnutá životní záležitost. Přenesou-li se tyto aspekty na vztah ke svěřeným osobám, jedná se v každém případě o zneužití.⁶⁵

Profesionální přístup v práci znamená, že sociálním pracovníkům jde především o blaho a vývoj klientů, ne o naplňování vlastní potřeby blízkosti a zisk z pocitu, že je někdo potřebuje. To znamená, že pracovník je nablízku po nezbytně nutnou dobu, pro příznivý vývoj klienta a vyřešení jeho aktuálních problémů, pak se postupně odpoutá. Odpoutání je důležité, aby nevznikla trvalá závislost.⁶⁶

⁶⁵ Srov. PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*, s. 82.

⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 83.

2 Centrum STROOM DUB, o. p. s.

Centrum STROOM DUB, o. p. s., je společnost trvalého rozvoje osob s omezením. Cílovou skupinou centra jsou dospělí lidé s mírným až středně těžkým mentálním, fyzickým, smyslovým nebo kombinovaným postižením. Centrum těmto lidem poskytuje základní sociální poradenství, sociální rehabilitace, sociálně terapeutické dílny včetně chráněných dílen. Klienti centra mají možnost také využít služby psychologa. Centrum poskytuje klientům pobytové a ambulantní sociální služby. Kvalitu a komplexnost sociálních služeb doplňuje široké spektrum fakultativních a doplňkových služeb. Ve volném čase se pořádají různé sportovní či kulturní akce.⁶⁷

2.1 Historie centra

Obecně prospěšná společnost STROOM DUB vznikla v roce 2006 za účelem provozování centra sociálních služeb STROOM DUB. Zakladatelkami jsou (byly) Bc. Pavla Čechová Švepešová a Mgr. Bc. Andrea Tajanovská, Dis. Posláním společnosti je podporovat v běžném způsobu života osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, a to prostřednictvím pobytových a ambulantních sociálních služeb poskytovaných podle zákona 108/2006 Sb.⁶⁸

Od založení centra uběhlo již 13 let. Po tuto dobu centrum STROOM DUB, o. p. s., úspěšně poskytuje kvalitní sociální služby klientům s mentálním postižením, kteří tu našli svůj domov, umožnilo jim lepší kvalitu života, naplnilo jejich životy zajímavými aktivitami atd. Od roku 2016 centrum rozšířilo své poskytované sociální služby o celoroční provoz, čímž se zájem o tyto služby zvýšil, bohužel kapacita centra je omezená. Cílem je udržet standard kvality poskytované péče.

⁶⁷ Srov. Centrum STROOM DUB, o. p. s.

⁶⁸ Srov. Tamtéž.

2.2 Charakteristika centra

Dlouhodobou vizí obecně prospěšné společnosti STROOM DUB, o. p. s., je poskytování kvalitních sociálních služeb. Tyto služby poskytuje centrum STROOM DUB, o. p. s., v Dubu u Prachatic a také sociálně terapeutické dílny v Prachaticích, kde funguje obchůdek s výrobky z keramických a šicích dílen centra. Výrobky z dílen lze také zakoupit v obchůdku v Nýrsku. Zisk z prodeje výrobků ze sociálně terapeutických dílen a chráněných dílen slouží jako finanční příspěvek na sociální služby centra.

Poskytované služby vedou osoby s mentálním postižením a osoby v nepříznivé sociální situaci k samostatnosti. Motivují je k pracovním aktivitám, zařazují je do společnosti a podporují je v osobním růstu. Každá osoba je pro společnost jedinečná a zaslouží si pozornost, důstojnost, podporu a péči.

Centrum STROOM DUB, o. p. s., poskytuje sociální rehabilitace, jejichž cílem je směřovat u osob s mentálním postižením k jejich samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti prostřednictvím posilování návyků a nácvikem každodenních činností v běžném životě. Náplní služby je dobrovolný nácvik a uskutečňování běžných společenských, vzdělávacích, skupinových i individuálních činností a aktivit s ohledem na schopnosti a přání uživatelů sociálních služeb. Sociálně terapeutické dílny centrum poskytuje ambulantní formou. Cílem je umožnit lidem se zdravotním postižením zapojit se do pracovního prostředí přiměřeného jejich schopnostem dle zdravotního postižení na chráněném nebo otevřeném trhu práce. V rámci sociálně terapeutických dílen uživatelé pracují v keramické, výtvarné, rukodělné, šicí dílně, tkalcovně a truhlárně. Centrum poskytuje také chráněné dílny, jejichž cílem je umožnit lidem s mentálním postižením získat pracovní návyky, dovednosti a poskytnout možnost uplatnitelnosti na trhu práce. V keramické a šicí dílně jsou zaměstnáni i uživatelé sociálních služeb, kteří jsou schopni uplatnit se na chráněném trhu práce, tím mají možnost začlenit se do běžného života.⁶⁹

Centrum STROOM DUB, o. p. s., v průběhu roku poskytuje uživatelům sociálních služeb spoustu volnočasových aktivit, pořádá různé akce včetně sportovních, společenských a kulturních. Celoroční program bývá velmi nabitý, zahrnuje např. Masopust, přátelský turnaj v člověče nezlob se a Horizont z. ú., Fialkový ples, Človíčkíadu, Indiánský den, týdenní pobyty v Itálii, Setkání bez hranic a mnoho zajímavého.

⁶⁹ Srov. Centrum STROOM DUB, o. p. s.

2.2.1 Cíl centra

Hlavním cílem centra je především začlenění klientů do společnosti a na trhu práce, jejich zapojení se v co největší možné míře do běžného života. Motivace a podpora klientů je velmi důležitou součástí. Vizí centra je spokojený člověk s handicapem, kterému nabízí služby a aktivity s ohledem na jeho individuální potřeby, přístup ke vzdělání a smysluplné využití volného času.⁷⁰

2.2.2 Prostorové vybavení centra

Prostory centra STROOM DUB, o. p. s., jsou vybaveny tak, aby umožňovaly klientům s omezenou fyzickou pohyblivostí bezbariérový přístup. Prostory centra poskytují klientům různorodé volnočasové aktivity, množství společenských her, knihovnu, posilovnu, zahradu a spoustu dalšího.

V suterénu budovy jsou prádelna, skladové prostory, sušárna, šatna pro zaměstnance a uživatele docházející do ambulantní služby. V přízemí se nachází vestibul, recepce, jídelna s kuchyní, kancelář, sociální zařízení, bezbariérové dámské WC, úklidová místnost. V prvním patře jsou kancelář pracovníků v sociálních službách a sociálních pracovníků, inspekční pokoj, klubovna vybavená TV a PC, sociálně terapeutické dílny, dva bezbariérové pokoje, kuchyňka s menší jídelnou, sociální zařízení a ředitelna. Přízemí a první patro jsou dostupné pro vozíčkáře pomocí schodišťové plošiny pro osoby se sníženou schopností pohybu a orientace. Plošina je zabezpečena sklopným zábradlím. V centru se nachází celkem osm pokojů po dvou lůžkách. Dva pokoje jsou bezbariérově upraveny pro osoby s pohybovými potížemi. Celková kapacita je 17 uživatelů. Ve druhém patře jsou v šesti pokojích zimní zahrady. Všechny pokoje jsou plně vybaveny. Ubytovací i společenské prostory jsou vybaveny tak, aby splňovaly hygienické předpisy a umožňovaly snadné čištění. Společenská místnost slouží jako vzdělávací učebna a prostor pro společné aktivity. Kuchyňka v 1. patře budovy slouží uživatelům ke stravování ve formě snídaně, svačiny a večeře. O víkendech si uživatelé vaří obědy pod dohledem sociálního pracovníka. Prostory centra jsou vybaveny také přilehlou zahrádkou, kterou lze v létě využít ke grilování. V centru si lze také objednat služby praní a žehlení, které využívají místní firmy.⁷¹

⁷⁰ Srov. Centrum STROOM DUB, o. p. s.

⁷¹ Srov. STROOM DUB, o. p. s., *provozní řád centra*.

2.2.3 Poskytované služby centra

Základní sociální poradenství poskytuje osobám informace potřebné k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit.

Sociální rehabilitace – ambulantní a pobytová služba, která směřuje k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob se zdravotním postižením. Klient si hraří pouze stravu a ubytování.

Nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění. Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím. Výchova, vzdělávací a aktivizační činnosti. Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Poskytnutí ubytování a stravy. Pomoc při osobní hygieně.

Sociálně terapeutické dílny – jedná se o ambulantní služby poskytované osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, které nejsou z tohoto důvodu umístitelné na otevřeném ani chráněném trhu práce. Cílem je pravidelná a dlouhodobá podpora pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně–pracovní terapie. Terapeutická dílna je v provozu v pondělí až pátek od 7.30 do 14.00 hodin.

Další poskytované služby: chráněné dílny (keramická dílna, tkalcovská a šicí dílna, výtvarná dílna, prádelna), terapie (arteterapie, canisterapie, muzikoterapie), zájmové kroužky (hudební, čtenářský, fotografický, taneční), sportovně rehabilitační kroužek (míčové hry, základy atletických disciplín, cvičení s fyzioterapeutkou), služby psychologa, volnočasové aktivity (pěstování květin, výlety, návštěva knihovny, péče o akvárium).⁷²

2.2.4 Etický kodex centra

„Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (dále jen kodex) vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod České republiky, ze zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, a navazuje na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce.“⁷³

⁷² Srov. STROOM DUB, o. p. s., *služby*.

⁷³ Cit. STROOM DUB, o. p. s., *Etický kodex sociálního pracovníka a pracovníka v sociálních službách České republiky*.

Závazek k respektování etiky sociální práce je základním aspektem kvality výkonu sociální práce. Etické povědomí je zásadní a neoddělitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka.

Respektování a dodržování kodexu je v zájmu rozvoje etiky sociální práce jako profese a odborného růstu každého sociálního pracovníka. Sociální práce je dynamicky se rozvíjející profese vycházející z hodnot, jako je lidská důstojnost, sociální změna, sociální rovnost, mezilidské vztahy, mlčenlivost a diskrétnost.

Sociální pracovník přistupuje ke každé osobě důstojně, s ohledem na individuální rozdíly a v kontextu respektování a dodržování lidských práv. Podporuje vlastní zodpovědnost a autonomii každé osoby s ohledem na nejen individuální potřeby osoby, ale i na její možnosti, schopnosti a dovednosti. Sociální pracovník zajišťuje každé osobě rovný přístup ke srozumitelným informacím a potřebným zdrojům. Podporuje osobu v procesu rozhodování, dosažení sociální změny a vyřešení nepříznivé sociální situace. Vytváří každé osobě rovné podmínky pro poskytování a využívání sociální služby. Neodmyslitelnou součástí je rovnost všech osob bez ohledu na původ, barvu pleti, rasu, etnickou příslušnost, národnost, jazyk, věk, pohlaví, rod, sexuální orientaci, zdravotní stav, náboženské vyznání, politické přesvědčení, manželský a rodinný stav a sociálně-ekonomický status. Přispívá k odstranění projevů a příčin sociální nespravedlnosti, diskriminace, útlaku a bariér vedoucích k sociálnímu vyloučení. Sociální pracovník je také zavázán povinností mlčenlivosti.⁷⁴

2.2.5 Financování centra

Centrum STROOM Dub, o. p. s., je neziskovou organizací s vícezdrojovým financováním. Část provozních nákladů hradí stát či Jihočeský kraj, další finanční prostředky centrum získává prodejem výrobků a služeb z vlastních dílen. Posledním významným zdrojem financování jsou sponzoři a dárci. Jmenujme např. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Jihočeský kraj – Krajský úřad České Budějovice, města Prachatice, Vimperk, Český Krumlov, Svaz tělesně postižených v ČR a mnoho dalších významných sponzorů.⁷⁵

⁷⁴ Cit. STROOM DUB, o. p. s., *Etický kodex sociálního pracovníka a pracovníka v sociálních službách České republiky*.

⁷⁵ Srov. STROOM DUB, o. p. s., *financování*.

2.2.6 Vnitřní řád centra

Všichni uživatelé před nástupem do centra STROOM DUB, o. p. s., byli seznámeni s vnitřním řádem centra a mají povinnost jej dodržovat. Každý klient nese zodpovědnost za pořádek ve svém pokoji dle svého zdravotního omezení, pod dohledem pracovníka v přímé péči. Pokoje se z bezpečnostních důvodů nezamykají, pouze ve všední dny v dopoledních hodinách, kdy jsou klienti na dílnách. Uživatelé dodržují noční klid od 22.00 do 6.00 hodin. V centru není povolena konzumace alkoholu ani jiných drog.

Uživatelé jsou povinni na dílnách dodržovat bezpečnostní předpisy, se kterými byli seznámeni vedoucími dílen. V sociálně terapeutické dílně, v keramické dílně, šicí dílně a truhlárně uživatelé pracují pouze se souhlasem odpovědné osoby a vždy se řídí jejími pokyny. Uživatelé centra jsou vždy seznámeni s pracovními postupy, bezpečnostními a hygienickými pravidly práce. Uživatel se musí chovat ukázněně, tak aby neohrožoval sebe ani ostatní uživatele a nenarušoval činnost provozovanou v sociálně terapeutické dílně. Také je povinen udržovat pořádek, čistotu a odpadky odhazovat pouze do sběrných nádob k tomu určených. Na těchto dílnách se ve všední dny zodpovědně dodržuje pracovní doba.⁷⁶

K dodržování slušného jednání mezi klienty centra byla sestavena nejdůležitější pravidla do bodů – tzv. „Desatero centra STROOM DUB, o. p. s.“, obsahující tyto zásady: chováme se k sobě slušně, neubližujeme si, nelžeme a nekrademe, každý po sobě uklízí atd. Tato pravidla jsou vystavena na nástěnkách a neustále k dispozici klientům.

2.3 Cílová skupina centra

Cílovou skupinou centra STROOM DUB, o. p. s., jsou osoby v nepříznivé sociální situaci, s tělesným, mentálním, smyslovým nebo kombinovaným postižením, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiných. Jsou to mládež a dospělí lidé s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, s tělesným postižením, smyslovým postižením nebo kombinovaným postižením, s výjimkou osob plně imobilních nebo vyžadujících ošetrovatelskou péči, s duševním onemocněním, se sociálním znevýhodněním – návrat z výkonu trestu, z ústavního zařízení, dále z etnických menšin.⁷⁷

⁷⁶ Srov. STROOM DUB, o. p. s., *provozní řád centra*.

⁷⁷ Srov. STROOM DUB, o. p. s., *cílová skupina*.

2.3.1 Pracovní náplň klientů centra

Jak již bylo zmíněno, uživatelé centra jsou v jednotlivých dílnách seznámeni s pracovními pokyny a jsou povinni dodržovat bezpečnostní předpisy. V sociálně terapeutické dílně jsou práce v týdnu rozvrženy různorodě, kdy se v jedné části dne uživatelé věnují výtvarným činnostem, malbě, tvorbě z různých materiálů včetně arteterapie, jeden den v týdnu je věnován sportovním aktivitám, jako jsou rozcvičky, míčové hry, taneční aktivity nebo pobyt venku. Dále je potřebný čas věnován triviu, kdy se klienti vzdělávají pomocí her, hádanek, počítáním, trénováním psaní, čtení. Další den je věnován nácviku domácích prací jako pečení, úklid kuchyňky, žehlení a skládání prádla. V keramické dílně jsou vyráběny výrobky dle aktuálních sezon, za účelem prodeje. Jde o různé dekorace, květináče, truhlíky, hrnečky. V šicí dílně se pracuje na zakázku včetně výroby tkaných koberců, chňapek do kuchyňky, papučí, polštářů a jiných výrobků. Je na každém sociálním pracovníkovi v jednotlivých dílnách, aby náplň práce individuálně přizpůsobil schopnostem a dovednostem klientů a jejich postižení. Ruční práce mají blahodárny vliv na psychiku, pozitivně ovlivňují mozek, zlepšují jeho kognitivní funkce, což se projevuje lepší pamětí, soustředěností, pozorností. Kromě těchto pozitivních dopadů také snižují riziko demence. Jednoduché ruční práce dokážou uklidnit psychiku i mysl.⁷⁸

2.3.2 Specifické dovednosti klientů centra

Pro pochopení a přiblížení se lidem s mentálním postižením, konkrétně v centru STROOM DUB, o. p. s., bych chtěla v krátkosti představit pozoruhodné dovednosti jednotlivých klientů, navzdory jejich postižení. Ačkoli jsou společností převážně vnímáni jako lidé nedostačující, vyžadující neustálou péči, někteří jsou obdarováni výjimečným talentem, dovednostmi či schopnostmi, čímž naopak vyčnívají a jsou hodni obdivu.

Jeden z klientů docházejících do centra v ambulantní péči je velice výtvarně nadaný, jeho schopnost pozoruhodně kombinovat odstíny barev na vás zapůsobí vlnou pozitivní energie. Jiná klientka je ve své práci natolik pečlivá, že její práce jsou dokonale propracované do nejmenších detailů. Další klientka, která do centra dochází, má vášnivou zálibu ve vyšívání, jiní ovládají tkaní koberců nebo jsou ručně nadaní pro práci s keramikou.

⁷⁸ Srov. STROOM DUB, o. p. s., *bezpečnostní předpisy*.

Další z klientek, jež je v centru v pobytové péči, vyčnívá díky svému pěveckému talentu, jiný si zase vyrábí vlastnoručně peníze z papíru a hraje si na obchodníka s elektronikou. Další klientka má pozoruhodný přehled o kulturním dění, kromě toho zná všechny tradice a pranostiky atd.

Jiní zase své dovednosti pod vedením sociálních pracovníků a terapeutů dokážou vypilovat. Zde je důležitá motivace, trpělivost, vůle a individuální vedení jednotlivých klientů.

2.3.3 Vztahy klientů centra

Postoje k lidem s mentálním postižením se postupně mění. Zvyšuje se informovanost veřejnosti, objevuje se snaha o maximální možné zapojení mentálně postižených do společnosti a o zkvalitňování poskytované podpory a péče. To se samozřejmě promítá i do přístupu v oblasti partnerství a sexuality osob s mentálním postižením. Postoje se od dřívější převažující eliminace posouvají k toleranci, přijetí a kultivaci partnerských vztahů a sexuality. Současné postoje k partnerským vztahům a sexualitě osob s mentálním postižením odrážejí společenské změny, posuny v názoru společnosti na osoby s mentálním postižením, jsou výsledkem souhry emočních, sociálních a kognitivních vlivů, postojů k sexualitě vlastní a druhých lidí.⁷⁹

V centru je poměrně značná část klientů, kteří spolu tvoří pár. Ať už jde o vztahy v platonické rovině, nebo je ve vztazích zakomponovaná sexualita, tyto vztahy mají pozitivní dopad na psychiku klientů. Oni těmito vztahy žijí. Proto tvoří poměrně stabilní a dlouholeté partnerské vztahy. V centru jsou jasně nastavená pravidla, se kterými jsou klienti centra seznámeni.

Snahou zaměstnanců centra je pomoci sexualitu klientů prožívat způsobem, který si zvolí a jenž jim vyhovuje, pokud to není v rozporu se zájmy ostatních lidí. Respektuje se soukromí klientů v jejich volném čase. Snahou též je posílení právního vědomí uživatelů a jejich obranyschopnosti proti sexuálnímu zneužívání a špatným či traumatizujícím sexuálním zkušenostem.⁸⁰

Sexuální výchova lidí s mentálním postižením zahrnuje také problémy rodičovství a péče o děti. Tito lidé většinou nemají reálnou představu, co péče o dítě a jeho výchova obnáší. Proto v centru STROOM DUB, o. p. s., není cílem sexuality u lidí s mentálním

⁷⁹ Srov. VALENTA, M. a kol. *Mentální postižení*, s. 174.

⁸⁰ Srov. STROOM DUB o. p. s., *Protokol o sexualitě*.

postižením zplození dětí. Nejdůležitějším hlediskem sexuálního vztahu je rovnocennost lidí v něm. Důraz se klade na odpovědnost, dobrovolnost, úctu, emoční rovnocennost, oboustrannou radost a spokojenost partnerů. Nerovnocenný vztah, to je vztah převahy či uplatňování moci jednoho partnera nad druhým, je sexuálním zneužitím. Sexuální zneužití je každé sexuální nebo sexuálně zabarvené chování anebo kontakt mezi mentálně postiženými lidmi a lidmi, kteří mají poskytovat ochranu a péči, nebo lidmi, kteří mají nad nimi rozumovou či emoční převahu.⁸¹

2.4 Anticovidová opatření centra

Pro všechny není a nebyla jednoduchá doba „covidová“, která překazila mnoho plánů každému z nás, v tom lepším případě. Bylo nutné dodržovat vládou nařízená protiepidemická opatření. Výjimkou nebylo ani centrum STROOM DUB, o. p. s., kdy v centru zůstávali jen někteří klienti v pobytové službě. Povinně se nosily respirátory, zaměstnanci měli speciálně upravené směny, centrum se kompletně dezinfikovalo několikrát denně, dezinfekce na ruce byla přístupná u každého vchodu. Byl nařízen zákaz návštěv, terapeutické dílny fungovaly v omezeném provozu. Byly zrušeny veškeré akce, výlety a různé aktivity. Nákupy včetně drobných nákupů klientů zajišťovali zaměstnanci centra. Provoz jídelny byl po určitou dobu úplně uzavřen a klienti si pod dohledem sociálních pracovníků připravovali veškerou stravu sami.

2.4.1 Dopady anticovidových opatření na klienty

Pro mnoho klientů doba s takto omezenými možnostmi trávení volného času nebyla vůbec snadná. Mnohým se stýskalo po jejich rodinách nebo partnerech, kteří trávili čas doma. A naopak těm, co v této době trávili čas doma, se stýskalo po centru, chyběly jim činnosti, které v centru každý den prováděli v rámci terapeutických dílen. I přes tato omezení se v centru hledaly způsoby, jak naplnit každodenní program klientů. Nadále jsme fungovali v terapeutických dílnách, šili roušky v první vlně pandemie, vyráběli dekorace z různých materiálů, kreslili a malovali. Využívali jsme každou možnou chvíli k procházkám. Klientům velmi chyběly různé akce a nadšení ze zážitků.

⁸¹ Srov. STROOM DUB o. p. s., *Protokol o sexualitě*.

Rozhodli se, navzdory vládním opatřením, která mají stále konec v nedohlednu, že budou v centru nacvičovat pohádku, do níž se zapojila většina klientů centra, kteří tento nápad nadšeně sdíleli. Nakreslili si sami kulisy, naučili texty písní a celou pohádku sami zorganizovali. Doufají, že brzy přijde doba, kdy budou moci s tímto představením vystoupit na veřejnosti.

3 Výzkum v centru STROOM DUB, o. p. s.

Výzkum je zaměřen na zaměstnance centra, zda je z jejich pohledu respektována důstojnost klientů v centru. Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak se zaměstnanci nad tímto tématem zamýšlejí. Jaká je interakce mezi sociálními pracovníky, pracovníky v sociálních službách a klienty centra při práci.

Mě osobně zajímá, jak zaměstnanci skutečně vnímají lidi s mentálním postižením. Zda se dokážou vcítit do jejich potřeb, pocitů a přání. Bez pochyby je náročné za všech okolností respektovat důstojnost klientů, obzvlášť nerespektuje-li se důstojnost mezi lidmi obecně, ale je třeba mít na paměti, že lidé s mentálním postižením se jen minimálně mohou sami bránit. Mnohdy jejich obrana spočívá pouze v tom, že se jich zmocní nekontrolovatelný vztek nebo zoufalství, vnitřní rozladění a výjimkou nejsou třeba ani útky z prostředí, kde se necítí dobře. Vše je velmi individuální, proto je důležitý kladný vztah sociálního pracovníka ke klientovi.

3.1 Metody výzkumu

Metodou výzkumu je nestrukturovaný rozhovor se zaměstnanci centra STROOM DUB. Otázky rozhovoru jsou otevřené, kdy první dvě se zaměřují na respektování důstojnosti klientů a pocity z této interakce. Zbylé dvě otázky se naopak zabývají tím, kdy nebyla respektována důstojnost klientů. Rozhovor probíhal v soukromí v kanceláři centra a trval přibližně patnáct minut. Metodu otevřených otázek převzatých z individuálního rozhovoru jsem zvolila z důvodu výhody neomezení v odpovědích dotazovaného. Respondent má tak možnost autentické odpovědi. Odpovědi jsem si zaznamenávala do formuláře. Záměrně jsem rozhovor nezaznamenávala na diktafon z důvodu způsobení nežádoucí nervozity a zamezení respondentům přehnaně dramatizovat své výpovědi.

3.2 Cílová skupina výzkumu

Cílovou skupinou výzkumu o sedmi lidech ve věku přibližně 27–60 let jsou zaměstnanci centra STROOM DUB, o. p. s., na pozici sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách, kteří úzce spolupracují s klienty využívajícími ambulantní či pobytové služby centra. Všichni respondenti byli seznámeni s podrobnostmi a účely výzkumu, na základě podepsaného informovaného souhlasu.

3.3 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak zaměstnanci centra STROOM DUB na pozicích sociální pracovník a pracovník v sociálních službách vnímají důstojnost klientů, zda ji dodržují a respektují. V opačném případě, aby je tento rozhovor vedl k zamyšlení a v lepším případě k pokusu o nápravu.

3.4 Realizace výzkumu

Realizace výzkumu probíhala v období srpen–listopad 2020. V těchto měsících proběhly s respondenty výzkumu rozhovory, které jsou podkladem pro tento výzkum.

3.5 Výzkumný rozhovor

Za výzkumnou metodu jsem zvolila nestrukturovaný rozhovor. Jednotlivé rozhovory jsem záměrně nenahrávala, jak již zmiňuji v podkapitole *Metody výzkumu*. Odpovědi respondentů jsem si zapisovala a následně kódovala.

3.5.1 Otázky rozhovoru

Odpovědi vypovídající o respektování důstojnosti klientů ze strany sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách centra jsou anonymní a poskytnuty byly se souhlasem jednotlivých respondentů.

Otázky:

1. Popište vaši interakci (vzájemné působení dvou i více činitelů) při práci s klienty centra, které se domníváte, že byla důstojnost klientů respektována.
2. Jak jste vnímali tuto situaci?

3. Popište vaši interakci při práci s klienty centra, které se domníváte, že nebyla důstojnost klientů respektována.
4. Jak jste vnímali tuto situaci?

3.5.2 Výzkumné odpovědi

Respondent č. 1:

1. Respondent zde zmiňuje, že se zohledňuje vyšší stupeň respektování důstojnosti klientů z hlediska postižení a jeho rozsahu. Dále zmiňuje, že v centru mají klienti zvýšený respekt ohledně partnerských vztahů v rámci možností, například prostor pro soukromí. Musí se dodržovat určité hranice. Jako další pozitivní přístup zmiňuje společné akce a vlídný přístup zaměstnanců.
2. Tuto situaci vnímá velmi pozitivně, je zde lidský přístup.
3. Respondent se domnívá, že nedodržování důstojnosti klientů spočívá v tom, kdy se jeden neposlušný klient poníží před kolektivem, tedy ostatními klienty. Jako další příklad uvádí nepřiměřené tresty v podobě odepření nad rámec základních poskytnutých služeb. Krátký příklad: všichni šli ochotně na vycházku, ale jeden klient odmítl. Po návratu všichni dostali zmrzlinu kromě tohoto jednoho klienta.
4. Zde respondent uvádí dojmy ze dvou úhlů pohledu, osobního a pracovního. Z osobního hlediska to vnímá jako kolektivní nesoucit, ponížení, pocit nadřazenosti. Z hlediska pracovního zde byla narušena sounáležitost, atmosféra, přístup a výchovný styl byl bezcitný.

Respondent č. 2:

1. Respondent uvádí, že zde zaznamenává ochotu naslouchat ze strany zaměstnance, klienti se mohou bez obav přijít svěřit se svým problémem. Neupozorňuje se zde na vady klienta před ostatními.
2. Shoda a dobrý pocit na obou stranách.
3. Naopak respondent vnímá, že zaměstnavatelé někdy podceňují vážnost problému konkrétního klienta před ostatními klienty. Dále respondent uvádí, že se sám ocitl v situaci, kdy vnímal dilema. Příkladem bylo, že všichni klienti šli na vycházku a rozutekli se po okolí, respondent musel pokřikovat na klienty, aby se blíže seskupili kvůli protijedoucímu autu. V tuto chvíli vnímal, že důstojnost šla stranou a na prvním místě bylo bezpečí klientů.

4. Respondent popisuje tuto událost tak, že se sám necítil důstojně, vnímá to jako neprofesionální krok, avšak zaměstnanec si své počínání uvědomil a učinil nápravné kroky formou rozhovoru.

Respondent č. 3:

1. Třetí respondent uvádí, že se dodržuje soukromí klientů, mají možnost svého soukromí, v tomhle směru se klienti vnímají jako dospělí lidé.
2. Respondentovi se tento postoj zaměstnanců zamlouvá.
3. Respondent se domnívá, že se nerespektují názory a přání klientů, vnucují se jim představy sociálních pracovníků pro jejich dobro. Například ohledně využití volnočasových aktivit. Dále nespravedlivě vnímá situace, kdy jsou klienti využíváni jako levná pracovní síla (např. úklid centra) za symbolické peníze, ale přístup k nim není jako k zaměstnancům.
4. Respondent tuto situaci vnímá jako smutnou a jako porušování práv klientů.

Respondent č. 4:

1. Respondent se domnívá, že důstojnost klientů byla vždy dodržována. Přístup ze strany sociálních pracovníků je maximálně v souladu s jejich důstojností a právy.
2. Celkově dobrý pocit.
3. Respondent uvádí, že si není vědom jakéhokoliv porušování důstojnosti klientů.
4. Vedení řeší adekvátně veškeré situace.

Respondent č. 5:

1. Možnost soukromí klientů v páru.
2. Situaci vnímá s respektem.
3. Jako negativní respondent vnímá nerespektování klientů, jsou vnímáni jako méněcenní ve smyslu jejich postižení (např. jeden neumí stříhat papír, druhý se neumí učesat atd.). Nerespektuje se soukromé sdělení mezi sociálním pracovníkem a klientem a také láska klienta k druhému člověku.
4. Respondent tuto situaci vnímá jako velmi smutnou. Někteří klienti projevují city výrazněji než „normální“ lidé bez postižení.

Respondent č. 6:

1. Respondent se domnívá, že z větší části se důstojnost klientů dodržuje.
2. Situaci vnímá v souladu.
3. Respondent uvádí, že se klienti nevhodně oslovují, že se o klientech nesmýšlí pozitivně, přístup je ze strany sociálních pracovníků spíše jako k dětem než k dospělým lidem.
4. Situace je vnímána respondentem rozporuplně. Respondent zároveň přiznává obavy, neboť do centra má nastoupit dcera s mentálním postižením. Obavy se týkají příliš osobního přístupu.

Respondent č. 7:

1. Sedmý respondent je názoru, že je důstojnost klientů celkem zachována. Celkově nedochází k poškození osob. Je poskytován prostor pro soukromí a jsou vymezeny hranice slušného chování.
2. V pořádku.
3. Respondent si není vědom toho, že by ze strany sociálních pracovníků docházelo k nerespektování důstojnosti klientů. Klienti jsou vedeni ke slušnému chování mezi sebou a k sociálním pracovníkům.
4. V pořádku.

3.5.3 Kódování výzkumného rozhovoru

Jednotlivé rozhovory jsem si přepsala, vytiskla a následně analyzovala. Tento proces se označuje jako otevřené kódování.

Podstata otevřeného kódování je spojena se schopností „zachytit co nejvíce konkrétních informací co nejmenším počtem kódů“.⁸²

Otevřené kódování představuje „část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů“.⁸³

V procesu otevřeného kódování jsem si opakující se jevy pojmenovala a jednotlivé jevy, které spolu nějak souvisely, jsem seskupila. Tímto seskupením vznikly kategorie.

⁸² Cit. MIŠOVIČ, J. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*, s. 164.

⁸³ Cit. Tamtéž, s. 163.

3.5.4 Kategorie rozhovorů

Kategorie č. 1: **Respektování soukromí**

Čtyři ze sedmi respondentů uvádějí, že se v centru soukromí klientů respektuje. Respektování soukromí je uváděno jako přednost v přístupu ke klientům. Za předpokladu dodržování určitých hranic, kdy klient na základě dožadování se svého soukromí nesmí utlačovat druhé.

Respondent č. 1: „prostor pro soukromí“. Respondent č. 3: „klienti mají možnost svého soukromí“. Respondent č. 5: „možnost soukromí v páru“. Respondent č. 7: „je poskytován prostor pro soukromí“.

Kategorie č. 2: **Respektování partnerských vztahů**

Úzce souvisí s respektováním soukromí. Tři respondenti ze sedmi zmiňují respektování partnerských vztahů mezi klienty ze strany zaměstnanců.

Kategorie č. 3: **Pozitivní přístup**

Pět respondentů ze sedmi uvádí, že ke klientům centra převažuje pozitivní přístup. Respondent č. 1: „Zohledňuje se vyšší stupeň respektování důstojnosti klientů z hlediska postižení a jeho rozsahu“. Respondent č. 2: „Zaznamenává ochotu naslouchat ze strany zaměstnance“. Respondent č. 3: „Klienti se vnímají jako dospělí lidé“. Respondent č. 4: „Přístup ze strany sociálních pracovníků je maximálně v souladu s jejich důstojností a právy“. Respondent č. 7: „Celkově nedochází k poškození osob“.

Kategorie č. 4: **Pocity z pozitivního přístupu**

Všichni respondenti se shodli, že mají celkově dobrý pocit z pozitivního přístupu ke klientům. Respondent č. 1 tuto situaci vnímá jako „lidský přístup“. Respondent č. 2 situaci vnímá „ve shodě a s dobrým pocitem na obou stranách“. Respondentovi č. 3 se pozitivní přístup ke klientům „zamlouvá“. Respondent č. 4 má „celkově dobrý pocit“. Respondent č. 5 situaci vnímá „s respektem“. Respondent č. 6 je s pozitivním přístupem ke klientům „v souladu“. Respondent č. 7 situaci hodnotí jako „v pořádku“.

Kategorie č. 5: **Ponížení klienta**

Šest respondentů ze sedmi zmiňuje situaci, kdy byl klient v určité situaci ponížen. Respondent č. 1: „ponížení před kolektivem ostatních klientů v centru, nepřiměřené tresty“. Respondent č. 2: „Zaměstnanci někdy podceňují vážnost problému konkrétního klienta před ostatními klienty“. Respondent č. 3: „Nerespektují se názory a přání klientů, vnucují se jim představy sociálních pracovníků pro jejich dobro. Dále jsou využíváni jako levná pracovní síla.“ Respondent č. 5: „Klienti jsou vnímáni jako méněcenní ve smyslu

jejich postižení. Nerespektuje se soukromé sdělení mezi sociálním pracovníkem a klientem a také láska klienta k druhému člověku.“ Respondent č. 6: „Klienti se nevhodně oslovují. O klientech se nesmýšlí pozitivně. Přístup ke klientům je spíše jako k dětem.“

Kategorie č. 6: **Pocity negativního přístupu**

Pět respondentů ze sedmi má špatné pocity z negativního přístupu ke klientům. Respondent č. 1: „kolektivní nesoucit, ponižení, pocit nadřazenosti, narušena sounáležitost, atmosféra, přístup a výchovný styl byl bezcitný“. Respondent č. 2: „sám se necítil důstojně, neprofesionální krok“. Respondent č. 3: „smutná situace a porušování práv klientů“. Respondent č. 5: „velmi smutná situace. Někteří klienti mají větší city než *normální* lidi bez postižení.“ Respondent č. 6: „rozporuplně“.

Kategorie č. 7: **Uvědomění si neprofesionálního přístupu**

Pět ze sedmi respondentů si uvědomuje za určitých okolností negativní přístup ke klientům.

Kategorie č. 8: **Nápravné kroky**

Pouze jeden respondent (respondent č. 2) si uvědomil své neprofesionální chování a sám podnikl nápravný krok formou rozhovoru s klientem.

3.6 Výsledky výzkumu

Z výsledků vyplynulo, že se sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách snaží respektovat důstojnost klientů centra, avšak někteří jsou si vědomi toho, že na přístupu ke klientům je třeba zapracovat jako kolektiv. Přístup jednotlivých zaměstnanců ke klientům je individuální. Jen asi dva respondenti si uvědomovali obtížnost tohoto tématu a sebereflexi nesprávnosti vlastního počínání.

3.6.1 Poznatky získaných údajů

Všem respondentům byly položeny stejné otázky a poskytnuty stejné podmínky pro rozhovor. Většina respondentů zmiňovala, že klientům je dostatečně poskytnut prostor pro soukromí a respektování partnerských vztahů mezi klienty. Většina respondentů se snaží klientům poskytnout maximální péči v podobě naslouchání, rozhovorů, přátelského přístupu, připravování aktivních programů atd., zároveň ale jsou si vědomi, že přístup ke klientům není vždy pozitivní nebo adekvátní vzhledem k situaci. Někdy do popředí musí jít bezpečnost klientů než jejich důstojnost. Vyskytuje se zde prostor pro dilema, neboť

nejde vždy vyhovět přáním klienta. Klient je také povinen dodržovat nastavený režim centra. Dále ze získaných údajů vyplývá, že šest respondentů ze sedmi popisovalo situaci v centru z pohledu pozorovatele, pouze jeden respondent se v rozhovoru vyjadřoval z pozice subjektu. Také pouze tento respondent učinil ve svém negativním počínání nápravné kroky.

Bohužel ale také tato sonda poukázala na fakt, že zaměstnanci nenahlíží na klienty centra stejně. Často jsou klienti hodnoceni dle míry svého handicapu, nebo dokonce se na ně pohlíží tzv. jako na děti. Dle mého mínění se absolutně nedá srovnávat dospělý člověk s mentálním postižením a malým dítětem. Děti jsou velmi bystré, vnímavé a velmi chytré. Pátrají po souvislostech, objevují. To nelze příliš očekávat u lidí s mentálním postižením, ti obecně mají rádi stereotyp a pevně stanovený režim. Někteří respondenti nepovažovali téma důstojnost klientů hodné pozornosti v domnění, že se klientům poskytuje maximální servis.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo poskytnout stručný přehled v přístupu společnosti k lidem s mentálním postižením napříč historií, dále vyhodnotit, v jaké pozici ohledně přístupu ke klientům se nachází zaměstnanci centra STROOM DUB. Chtěla jsem také představit centrum STROOM DUB a jeho klienty, přiblížit tak částečně jejich životy.

Z výsledku této sondy vyplývá, že společnost se v přístupu k lidem s mentálním postižením posunula k lepšímu přístupu, než tomu bylo ještě před několika lety. Svědčí o tom zřízená centra, poskytované služby, chráněné dílny a bydlení, lidská práva a etický kodex. Celkově jsou lidé s mentálním postižením mnohem lépe zapojeni do společnosti. Avšak stále je část společnosti, která se zatvrdila ve stereotypním přístupu s nedostatečnými informacemi a zkreslenými představami. Někteří bohužel pociťují k lidem s mentálním postižením až nenávisť. Příkladem je událost, jež se odehrála nedaleko našeho centra, kdy nějaká osoba či osoby na komunikaci nastříkaly barvou hanlivé označení pro konkrétní centrum STROOM DUB. V místech, kam chodíme s klienty na vycházky.

Ze shrnutí výsledků výzkumu v přístupu sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách v centru ke klientům vyplývá, že většina zaměstnanců se snaží poskytnout maximální péči dle svých individuálních možností. Nastávají však situace, kdy jsou sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách nuceni jednat ve prospěch bezpečnosti jednotlivých klientů, v rozporu s jejich přáními. Sociální pracovník nese zodpovědnost za bezpečnost klienta a klient kvůli svému handicapu není schopen racionálně vyhodnotit vážnost situace. Samozřejmě záleží na tom, zda je klient svéprávný, omezený ve svéprávnosti či dokonce zcela zbaven svéprávnosti. Vyskytuje se i v podobných případech prostor pro dilema, nakolik je možné respektovat důstojnost klientů. Důstojnost dělíme na vrozenou, kterou mají všichni lidé bez rozdílu od podstaty bytí, a pak je tu důstojnost získaná. Nabytou důstojnost člověk může postavením, vzděláním, charakterem, inteligencí, nějakým umem, talentem aj. získat a následně opět ztratit. Lidé s mentálním postižením nejsou zdaleka tak neschopní, jak je okolí vnímá. Někteří z nich navzdory mentálnímu postižení mají talent, pěvecký nebo výtvarný, smysl

pro detail apod. Přístup jednotlivých sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách ke klientům vypovídá mimo jiné o jejich charakteru. Je velmi nedůstojné přistupovat k jednotlivým klientům na základě rozsahu jejich postižení. Respektování důstojnosti je přijmout klienty takové, jací jsou.

V práci se lze zabývat hlouběji etickými aspekty a etickými dilematy. Protože se zde naráží na otázku, nakolik je člověk s mentálním postižením schopen racionálního uvažování o své osobě. Důstojnost má člověk s mentálním postižením od podstaty lidství, avšak mnohdy sociální pracovník čelí odpovědnosti za fyzické i psychické zdraví klienta bez ohledu na jeho požadavky. Často je to cesta kompromisu a vysvětlování. Dále by se práce mohla hlouběji zabývat vztahy mezi sociálním pracovníkem a klientem, úskalím příliš blízkých vztahů a pracovní motivací sociálních pracovníků.

Seznam literatury

BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekum. překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-75-2

BRUCH, R. *Person und Menschenwürde, Ethik im lehrgeschichtlichen Rückblick*. Münster: LIT, 1998. ISBN 382-58-386-33.

EMERSON, E. *Problémové chování u lidí s mentální retardací a autismem. Popisy, postupy a doporučení, jak zasáhnout*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-390-1.

FEBER, J.; PETRUCIJOVÁ, J. *Obečná etika*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020. ISBN 978-80-568-0345-5

HILPERT, K. *Základní otázky křesťanské etiky*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2017. ISBN 978-80-73-25-442-1.

HOLASOVÁ, M. V. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4315-8

HORÁK, F. *Lidská důstojnost – kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-379-7.

KOALI, S. J. *Human Dignity of Severely Mentally Disabled People*. Saarbrücken: OmniScriptum GmbH & Co. KG, 2015. ISBN 978-3-659-70721-6.

LHOŤAN, L. *Ježíš Kristus a Islám*. 2. roz. vyd. Pstruží: Lukáš Lhotaň, 2015. ISBN 978-80-906030-4-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.

MIRANDOLA, P. D. *O důstojnosti člověka*. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-164-1.

MIŠOVIČ, J. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: SLON, 2019. ISBN 978-80-7419-285-2

NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-929-7

PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-582-0

ROSENKRANZOVÁ, O. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filosofická perspektiva. Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-412-1

VALENTA, M. a kol. *Mentální postižení*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0378-2.

WOLFGANG, H. *Etika – základní otázky života*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-642-0.

Internetové zdroje:

Centrum STROOM DUB, o. p. s. - Společnost trvalého rozvoje osob s omezením. Dostupné na <https://www.stroomdub.cz/katalogy/vyrocni-zpravy>.

Přílohy

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas s poskytnutím údajů pro vypracování bakalářské práce

ABSTRAKT

VÁVROVÁ, G. *Důstojnost lidí s mentálním postižením v centru STROOM DUB, o. p. s. Respektování důstojnosti lidí s mentálním postižením ze strany sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách centra*. České Budějovice 2022. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra charitativní a sociální práce. Vedoucí práce Emanuele Lacca.

Klíčová slova: lidská důstojnost, mentální postižení, důstojnost mentálně postižených lidí, mentální retardace, sociální práce, přístup, respekt, centrum STROOM DUB, dilema, sociální pracovník, pracovník v sociálních službách, klient, hodnoty, tolerance, přijetí

Bakalářská práce se zabývá reflexí zhodnocení lidské důstojnosti při práci s mentálně postiženými v zařízení centra STROOM DUB, o. p. s., ze strany sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách. První část bakalářské práce se zabývá obecným vysvětlením pojmu lidská důstojnost, následně důstojnost lidí s mentálním postižením a význam lidské důstojnosti v křesťanství. Dále bakalářská práce poskytne stručný přehled historie a přiblíží sociální práci s mentálně postiženými lidmi. Druhá část bakalářské práce je zaměřena na centrum STROOM DUB, o. p. s., na jeho vznik a popis, dále na cíle, zájmy a práci centra. Ve stručnosti představí klienty, kteří pobývají v centru celoročně nebo ambulantně, a jejich práci v jednotlivých terapeutických dílnách. Poslední část bakalářské práce se zabývá samotným výzkumem v zařízení, jehož cílem je zjistit, jak přistupují zaměstnanci centra – sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách – ke klientům s mentálním postižením, zda respektují/nerespektují důstojnost lidí s mentálním postižením a jak vnímají tuto interakci.

ABSTRACT

Dignity of People with Mental Disabilities in the STROOM DUB o.p.s. center Respect for the Dignity of People with Mental Disabilities by Social Workers and Workers in the Social Services of the Center.

Key words: human dignity, mental disability, dignity of people with mental disabilities, mental retardation, social work, approach, respect, STROOM DUB center, social worker, worker in social services, clients, values, tolerance, acceptance

The thesis deals with the reflection of evaluation of human dignity at work with people with mental disabilities in the facility of the STROOM DUB o. p. s. center by social workers and workers at social services. The first part of the thesis deals with the general explanation of the term human dignity, then dignity of people with mental disabilities and the significance of human dignity in Christianity. Furthermore, the thesis describes a brief overview of history and introduces the social work with people with mental disabilities. The second part of the thesis is focused on the STROOM DUB o. p. s. center, its creation and description, further on the objectives, interests and work of the center. It briefly introduces clients which reside in the center all year round or outpatient and their work and the individual therapeutic workshops. The last part of the thesis deals with the research in facilities itself, objective of which is to find out how the workers of the center – social workers and workers at social services approach clients with mental disabilities, if they respect/do not respect dignity of people with mental disabilities and how they perceive this interaction.